

God had hen als tegen hun begeeren in vrijheid gesteld.

Hunne overleggingen en berekeningen waren fout uitgekomen. Het hart des menschen overdenkt zijnen weg, maar de Heere stuurt zijnen gang. Spr. 16:9. Vgl. ook Jeremia 10:23.

Zijnen raad had Hij doorgevoerd, en Zijn werk had Hij gedaan, ook door middel van Zijne en hunne vijanden, om aldus hen en Zijne Kerk in de vrijheid van Zijnen dienst te leiden.

Hij regeert, en heeft dat zoowel in 1886, als in 1834, getoond, ten goede en tot blijdschap van die Hem liefhebben en vreezen, en tot verlossing en opbouw Zijner Kerk.

Kampen.

S. GREJJDANUS.

*O. Volk van God, dat zonkt in smaad door
trouwverbreking:*

Maar, in dien smaad geeft, weer boete

doend', met smeeking

Aantiept der Vaderen God: „O God: stuit

de ontwrichting

Van zielevastheid, van Uw Kerk, van 't

vaste Woord!"

..... God heeft gehoord!

Uit deernis met uw smaad, schonk u Zijn

trouw deez' stichting.

„De Heraut", 31 Oct. 1880, Nr. 150.

(De Stichting der Vrije Universiteit.)

Geen hiaat.

En ik zeg u ook, dat gij zijt Petrus, en op deze petra zal ik Mijne gemeente bouwen, en de poorten der hel zullen dezelve niet overweldigen.

Matth. 16:18.

Het is niet verheffend te lezen in Mattheus 16 wat de menschen van Jezus begrepen hebben. Het allermeeste schijnt te zijn, dat zij in Hem een voorlooper zien. Op zijn allerschoonst zullen zij zich straks Zijner herinneren. Maar de Heiland stelt daar iets anders tegenover. Hij zal geen menschen krijgen, die zich Zijner herinneren, maar die Zijn Naam zullen belijden, en die dat doen zullen als gemeente, als kerk. Er zal komen een heilige algemeene christelijke Kerk, die belijden zal: Gij zijt de Christus, de Zoon des levenden Gods.

En Simon Bar-Jona is de eerste, die belijdenis gedaan heeft, die gesproken heeft de taal dezer christelijke kerk: Gij zijt de Christus, de Messias. En deze Simon Bar-Jona zal ook Petrus zijn. Hij zal straks als rotsman openbaar worden, wanneer de bouw dezer christelijke kerk begint. De mensch Simon Bar-Jona heeft belijdenis gedaan, de ambtsdrager Petrus zal straks, met de andere apostelen, belijdenis afnemen. En om belijdenis af te nemen zullen zij haar eerst formuleeren. Zoo worden zij de groote Voorzeggers in de kerk, en zij, die de kerk binnenkomen, hun nazeggers. Want niemand zal zoo maar in de kerk gaan zitten, en kunnen zeggen: ik ben lid van de una sancta, want ik heb Jezus gevonden. Neen, hij zal daartoe eerst belijdenis doen, en zal dat doen met de door de apostelen voorgelegde formule, want hij zal zuiver belijdenis doen.

Van deze una sancta, die straks komen zal, zullen de apostelen het fundament worden. Ieder zal met hen te doen krijgen, in welke eeuw hij ook de kerk binnenkomt. De bijzondere apostolische roeping is de belijdenis te formuleeren en voor te leggen, opdat iedere nieuwelinge deze zuiver naspreke, met zijn amen-zeggend hart. Zoo zullen zij allen binden aan het apostolaat, opdat zij alle groeien in zekerheid de goede belijdenis gedaan te hebben onder vele getuigen, en alle komen te staan op denzelfden kerkbodem als de apostelen, aanschouwers wordende van dezelfde heerlijkheid.

Zij zullen aankomen, door het goddelijk licht geleid, zij zullen de kerk binnestroomen, die Jezus Christus samenvoegen zal in eenigheid des geloofs. En zij zullen alle belijdenis doen, en zullen hierin met de apostelen te doen krijgen. En ieder zal, belijdenis doende, de continue lijn zien tusschen apostelen, zijn vóór-zeggers, en hem, hun nazegger.

En zal nu deze continue lijn tusschen apostelen en belijders verbroken worden, zal er nu misschien een hiaat komen tusschen ons en de apostelen, zal deze successie van belijdenis doorbroken worden? Immers als dat zou gebeuren dan was de opbouw der kerk verstoord, dan was zij een fictie geworden. Neen, de Heiland geeft de belofte, dat er zulk een hiaat tusschen apostolaat en ons, tusschen de voor-zeggers en na-zeggers, niet ontstaan zal. De poorten der hel zullen de gemeente niet overweldigen. De poorten der hel, dat is de tijdelijke dood. En hier poorten der hel genoemd als vijandige macht, die breken wil het instituut der kerk, en daarmee de successie der belijdenis. En wanneer wordt het doodenrijk de vijand der kerk, der geïnstitueerde amen-zeggers? In tijden van vervolging bijv. wanneer alle belijders dreigen gedood te worden, en er zoo een hiaat

dreigt te ontstaan tusschen de vóór-zeggers en de na-zeggers in de christelijke kerk. En als er zoo'n hiaat is als de continue gebroken is, wie zal dan de zekerheid hebben, dat hij belijdenis doet van hetzelfde geloof, dat eenmaal den heiligen is overgeleverd?

Maar geen nood, zulk een hiaat zal er niet komen. Christus waarborgt de continue lijn tusschen het apostolaat, en de komende belijders. Zij zal niet verbroken worden. Wij zullen in de kerk altijd weten op denzelfden bodem te staan als Simon Petrus, als Johannes, als de gemeente te Antiochië en te Rome. Wij zullen altijd weten, dat wij het vandaag nog zoo zeggen, als het altijd gezegd is in de kerk; er komt geen breuk tusschen fundament en gebouw.

En in dit schoone licht willen wij ook de herdenking van de Doleantie plaatsen: de continue lijn der amen-zeggers zal niet verbroken worden in de kerk in het instituut. En ook bij de Doleantie evenals bij de Afscheiding leeren wij opnieuw: het zich weer institueeren naar Christus' bevel, het weer komen tot wettige samenvergadering, is opgekomen uit de groote worsteling om te staan op het fundament der apostelen en profeten. Want alleen in de kerk, in de una sancta is de belofte van geen hiaat in de continue lijn, alleen in de una sancta kan ik weten, of ik op denzelfden bodem sta als Simon Petrus, als Johannes. In de una sancta heb ik de belofte, dat ook mijn kinderen, en mijn kleinkinderen de goede belijdenis zullen doen onder vele getuigen. Laten wij dit niet vergeten in deze dagen van herdenking. Christus heeft gezegd, dat de poorten der hel de GEMEENTE niet zullen overweldigen, dat dus in de KERK geen hiaat zal komen. Maar wie heeft buiten de kerk, buiten het instituut, de zekerheid, dat hij de goede belijdenis doet, en zijn kinderen straks ook? Buiten de una sancta verlies ik immers al de zekerheden van mijn christelijk geloof.

Geen hiaat — dat is de belofte van Jezus Christus. En dit was ook de vreugde van de vaders der Doleantie. Zij zagen de continue lijn bewaard. En dit zal ook onze vreugde zijn. Wij zitten in de una sancta, en mogen zeggen: ik sta hier op denzelfden kerkvloer, waarop Simon Petrus ook gestaan heeft, en waar hij de eerste belijdenis afnam. Het feest is, dat er geen nevelen zijn, de continue lijn is er tusschen het apostolaat en ons.

Feest? Maar dan ook hard gaan werken voor de una sancta in 't jaar 1936.

H.

v. d. B.

*Zoomin water en vuur elkaar verdragen of
ook het lam en de wolf saam op den weg
kunnen wandelen, evenmin zal het mogelijk
blijken, duurzaam in dezelfde Kerk als be-
lijders en als bestrijders van het aloude Chris-
tengeloof saam te bidden tot den Heere
onzen God.*

Dr A. Kuyper, Laatste Woord tot
de consciëntie van de leden der
Synode, Amsterdam, 1886, blz. 17.

Dr A. Kuyper in Doleantietijd: IJzer tegen leem.

Tusschen reformatie en romantiek ligt een diepe kloof.

De romantiek kan de wereld in bouw en geschiedenis alleen maar in de ongebroken „spanning" zien; die spanning is er vanwege de in wereldbouw en geschiedenis bestaande eenheid der contrasten. Een spanning, die dus in den grond niet „critiek" is, doch de critiek altijd den mond snoert, juist op 'loogenblik, dat deze mond een „laatste" woord zou willen spreken, een woord van vloek of zegen, hel of hemel. Duister en licht, de middelpuntvliedende en de middelpuntzoekende kracht, de naar-God-toe-tendenz en de van-God-af-tendenz, ze liggen in allen wereldgroei, in alle wereldontwikkeling, in alle wereldgeschiedenis zoo vast en zeker ineengestrand, dat men ze nimmer uit elkaar kan halen. Geen God wil het, geen duivel kan het. Dus is de zegen immer door den vloek gerelativeerd; wie den zegen, of den vloek absoluut zou maken, die heeft den kloof van 'twereldhart nog nooit beluisterd.

Geen wonder was het dus, doch heel gewoon gevolg van 't nog vastgebonden liggen in den mystieken droom der romantiek, dat de man van 't z.g. eerste réveil, Bilderdijk, het in de dagen van de Afscheiding nimmer heeft kunnen brengen tot de reformatie van de kerk. En dus ook niet tot die van 't volk.

Bilderdijk.... hij heeft het „gevaarlijke" thema der „wereldharmonie" zich voor de aandacht geplaatst. Hoor Bavinek over hem spreken in zijn studie over dezen „denker en dichter". Hij vermeldt, dat Bilderdijk de „monadenleer" van Leibniz „zeer schoon en schrander" vond. Geheel ermee instemmen kon Bilderdijk niet; maar wie ze „schoon" vindt, — en wij voelen dat tegenwoordig sterker dan ooit — die is toch uit zijn eigen mond reeds geoordeeld. Zoo iemand kan,

zoals Bilderdijk ongetwijfeld heeft gedaan, zoeken naar een totaal andere wereldbeschouwing; doch, zoolang hij het eerepraedicaat van daaraan („schoon") niet terugneemt in zijn beoordeeling van Leibniz, kan dit „onderscheid" tusschen Leibniz en zijn eigen wereldbeschouwing hem nooit helder voor oogen komen staan (Bavinek, 65). Want in de leer van Leibniz, volgens wiens theorie der „harmonia praestabilita" de wereld als een goed geregeld uurwerk afloopt, ligt een wereldbeeld ontworpen, dat voor de onvervalsche begrippen van „vloek" en „zegen" geen plaats meer overhoudt. Bilderdijks leer der „wereldharmonie" is straks dan ook gedwongen, Genesisverhaal van het begin der dingen om te zetten: de val der engelen wordt immers door Bilderdijk geplaatst in een aan de formatie van deze onze aarde, en aan den loop van deze onze geschiedenis voorafgaande periode. Zoo is Bilderdijk straks gevangen in de strikken der natuurfilosofie van de romantiek; en Schelling wordt straks zijn wel zeer onbijbelsche leeraar, om het woord „profeet" maar te vermijden.

Zoo worstelen straks in Bilderdijk bijbel en romantiek; en hij komt er niet boven uit. De „antithese" wordt van haar laatste en eerste verschikkelijkheid ontdaan; want zij is toch ook op haar manier regulair; ze behoort — ziedaar de echte trek der romantiek — tot de regelmatige ontwikkeling der „wordende" wereld. Het heela „bestaat in tegenstrijdigheden", en God heeft ze „in het kunstgewrocht van 'tonbegrijpelijk één" met elkaar in evenwicht gehouden; beurtelings steunen en vervangen ze elkaar:

„Heelal bestaat uit tegenstrijdigheên,
Die door Gods hand in evenwicht gehangen,
In 't kunstgewrocht van 'tonbegrijpelijk één
Zich beurtelings en steunen en vervangen.

Heeft Bilderdijk, wat hij daar schrijft, consequent ingedacht, en de woorden, met name als hij het over de „tegenstellingen" heeft, op een goudschalen gewogen? Er is geen sprake van; anders zou hij nooit zoo lang het bij den bijbel hebben uitgehouden. Maar juist dit tegen zichzelf verdoelende denken maakt hem tot reformatie-werk, ook tot een waarachtigen réveil, onbekwaam. Het is zijn „noodlot", dat in den tijd, waarin De Cock leer zien, dat God geen enkele tegenstrijdigheid oot met de andere in evenwicht doet hangen, of vervangen, Bilderdijk hem alleen laat; zich in chiliastische droomerijen verliest (Christus komt in 1848, of neen, in 1850, of neen, in 1830 waarschijnlijk terug); het dualisme niet overwinnen kan, en a staat is, te vertellen aan den jongen Willem van Hogendorp, dat hetgeen in de Openbaring van Johannes van het beest gezegd wordt, op den koning kan slaan, „omdat" en „in zooverre", die de natie representeert".

...

Dr A. Kuyper heeft eens dit vers van Bilderdijk geciteerd. Dat hij de denkfout van den dichter daarbij geheel en al heeft blootgelegd, zouden wij niet durven beweren; in zijn verhandeling over Bilderdijk loopt hij althans over die „tegenstrijdigheden" — de groote crux — vrijmoedig heen, door er iets in te lezen, dat wel gereformeerd, maar niet bilderdijkiaansch was. „t Heelal" — aldus interpreteert, wel wat erg vergoelijkend, Dr Kuyper het vers van Bilderdijk — „t heelal was geen hoop aangerolde steenen, die wij eerst te stapelen hadden, maar van meet af het „éene" machtig kunstgewrocht van 'tonbegrijpelijk één". En zoo kon Kuyper zijn held, Bilderdijk, de eere geven, dat hij „het verweekte hersengestel van ons volk" „van" zijn „dronkemansduizeling" „tot de orde riep". Het lijkt ons wel wat te veel gezegd.

Maar wat niet te veel gezegd is, dat is dat dat Kuyper zelf het volk van zijn dronkemansduizeling tot de orde geroepen heeft, niet het minst in zijn doleantiestrijd. En dat hij dit kon doen, dat hij straks zich met De Cock heeft kunnen verbinden in den dienst der op Gods termijn van „heden" werkende gehoorzaamheid, die de kerk en het volk vernieuwen zou, dat is te danken aan zijn steeds sterker wordend besef van de onoverneembaarheid der „tegenstellingen", de onoverneembaarheid van „ijzer" en „leem".

IJzer en leem — het is waar, dat de onder dezen titel bekende rede van Kuyper feitelijk niet de worsteling der doleantie, doch die der Vrije Universiteit op het oog had, toen hij in de Franse Kerk van Den Haag — de Kloosterkerk was er voor geweerd — een inleiding gaf op het gebod voor deze hogeschool. Maar men vergete daarbij niet, dat Kuyper's eigen woorden, daar in die walsche kerk gesproken, dadelijk tusschen den wetenschappelijke strijd der Vrije Universiteit en de kerkelijke worsteling niet alleen analogie, maar ook rechtstreeksch verband zagen liggen. „In zooverre de vraag, of ge er op uit zijt, om IJzer en Leem te mengen of te scheiden, een denk- en levensbeginsel raakt, dat met innerlijke logische drijfkracht op elk terrein doorwerkt, heeft men, wie beseft dit niet, volkomen gelijk, dat het optreden van onze Vrije Universiteit OP ELK EN DUS OOK OP KERKELIJK GEBIED, de valsche vermenging in gevaar brengt" (10). „Niet slechts

een kerkrecht diepgaand gons en onze IJzer en Leescheljk zaad, ten, vermengd, IJzer en Leescheljk niet, al zo dus, ook al moest

En dan ko verhandeling, maakt", en tot haar sabb onder erkenn leggen kan, En er kom wordt daarbij toch zakelijk de ordening, en die zonde gere synthese. IJzer en Leescheljk besta „maal" word sche dat in zonde". De strijdenden vo Dr A. Kuyper Kuyper, wede God scheidin heilig is. Ook gaan. Die sch denis: ze mo verbroken", er al te loopen" de continue scheiding en een breuke kracht (ib.). „consciëntie da missen en doe het aan, om, maker, een Z den aanbazer schuwen? Ne tegenstanders wekken, dan tool de somb zijn al de he voor de heldom van wat valsc den en breu En dan ge rede, de hoog verband, getu in wetensc ding" te verd onvernijdbaar haar aanmatig weigevende, r en behoefte w wil doen, en het koninklijk kerke te erken zijn, om aan d Zoo zouden tr hij krankzinnig Van Hogendor werpen, die op en zoo zal ool deze ingedro zwichte, van niet uit revol, lijke mouterij, iste worde een rechtstree voor de roma

Deze op „d uitgesproken n en een uni taal van wat e zon. Wie hee tonen, die zonden ops aan wat zoo merkt, wanne trouwe zom hun „zieke ging hūn deze alle gevallen, gript; daarom dat er ziekter kalm en pass ambtsdragers in hoogmoeds „ziekegeval" gelrouwe am „En dan kom bv. te Amste 1886 door de, daartoe bevoe maakt is van voor allen die late in de membra comp Doleantie, 57) niet langer al te willen gere het oude Inst

eft gedaan, zoeken beschouwing; doch al van daaren af zijn beoordeeling tusschen beschouwing en taan (Bavinck, 66) mens wiens theorie wereld als een ligt een wereld onverschillen "geen plaats der „wereld“ dwongen, Genes om te zetten; door Bilderdijk e van deze ons onze geschiedma is Bilderdijk der natuurfilosofie wordt straks in het woord „wereld“

Merdyk bijbel en boven uit de ste en eerste ver zij is toch ook op ort — ziedaar de ot de regelmatige wereld. Het heet heden", en God an 'tonbegrijpelijk gehouden; beaue elkaar:

idigheën, icht gehangen, abegrijpelijk één en vervangen.

chrift, consequ name als hij be op een goudscha n; anders zou h bel hebben uitg zichzelf verdeel tie-werk, ook te vaam. Het is in rin De Cock leet enstrijdigheid oot et hangen, of ver ut; zich in chilia tus komt in 1848, 830 waarschijnlijk innen kan, en n Openbaring va wordt, op de „inzooverre"

ers van Bilderdijk van den dichter ootgelegd, zouden verhandeling over die „tegenstrijdig vrijmoedig heen, wel gereformeed was. „t Heel" erg vergoelijkend dijk — „t heel" en, die wij eest moet af het „eem begrijpelijk één" Bilderdijk, de een hersengestel van anderszeling, „t rat te veel gezegd is, dat is dit zijn dronkoma heeft, niet het dat hij dit k Cock heeft kunn Gods termijn van id, die de kerk es te danken aan ef van de onven", de onverbind

ar, dat de onder yper feitelijk niet ch die der Vrij n hij in de Fran Kloosterkerk wa g gaf op het gebel en vergeet daarbij len, daar in de lijk tusschen de je Universiteit en en analogie, maar n liggen. „In zo t zijt, om Uwe reiden, een donie ot innerlijke logi doorwerkt, heeft en gelijk, dat het iteit OP ELK EN BIED, de valsche 10). „Niet slechts

een kerkrechtelijk, volstrekt niet, neen maar een diepgaand godgeleerd vraagstuk is dus tusschen ons en onze wederpartijders in geschil gekomen. IJzer en Leem zijn ook thans weer door menscheijk zaad, d.i. door de schakeling der geslachten, vermengd met elkander. En nu zeggen wij: IJzer en Leem, of in casu Geloof en Ongeloof hooren niet saam, en kunnen toch niet hechten; laat ze dus uit hun valsche vermenging treden, ook al moest het door breuke gaan."

En dan komt daar bij Kuiper's die prachtige verhandeling over God, die telkens „scheiding maakt", en die daarmee zijn „scheppingsweek" tot haar sabbatsrust geleid heeft. En die slechts oeder erkenning van die „scheiding" verbindingen leggen kan, en wil, tusschen schepsel en schepsel. En er komt een verwijzing naar de zonde; al wordt daarbij Bilderdijk niet genoemd, hij wordt toch zakelijk weersproken; de zonde komt in nā de ordening, die scheiding bracht in den bajert, en die zonde wordt nimmer opgelost in een hoogere synthese. Het heel-al kan nooit uit tegenstrijdigheën bestaan. Wat „des Heeren is", dat moet „maal" worden „afgescheiden", van dat duivel-sche dat in het creatuur indrong, t.w. van de zonde. De wet Gods treedt daarom „in bescheiden vorm op". „Hamadil", het thema van Dr A. Kuiper, is later door den zoon, Dr H. H. Kuiper, weder opgenomen; en het beteekent: dat God scheiding maakt, dat het (genade)verbond heilig is. Ook „kosmisch" zal die scheiding doorgaan. Die scheiding is er dan ook in de geschiedenis: ze moet soms „de historische continuïteit verbreken", en dan weigeren, „het gebaande spoor af te loopen"; zoo is ons volk geboren, niet uit de continuïteit, maar juist integendeel uit de scheiding en breuke" (16). Juist bij de uit zulk een breuke geboren volkeren, outlook edeler tracht (ib.). „Is in de dagen der Reformatie uw consciëntie dan soms op den kant der laffe Erasmus en der gemakzieke Coornherts, en durft ge het aan, om, met Rome, een Luther als scheurmaker, een Zwingli als bondbreukig, Calvijn als den aanblijver van den Revolutiegeest te verafschuwen? Neen zeg ik u, maar, ook als onze tegenstanders geestdrift in hun kroost zoeken te wekken, dan schetst hun eigen hand met zwarte lool de sombere figuren dier eenheidsmannen, en zijn al de heldere kleuren van hun palet juist voor de helden ook van onze glorie, die scheiding, van wat valsche vermengd was, noodzakelijk keurden en breuke dorsten bestaan" (17).

En dan geeft straks, nog immer in diezelfde rede, de hoogleeraar Kuiper binnen universiteitsverband, getuigenis aan de onmogelijkheid, om in wetenschappelijken arbeid een „scheiding" te verdoezelen, die op kerkelijk gebied onvermijdbaar was gebleken. „Als de Synode van haar aanmatigenden titel, als bezat zij de hoogste weigevende, rechtsprekende en besturende macht, ten behoeve van Koning Jezus, geen afstand wilde doen, en principieel blijft weigeren, om het koninklijk gezag van Gods Woord als wet der kerke te erkennen, dan zal het plicht der kerken zijn, om aan deze revolutie een einde te maken.... Zoo zouden trouwe zonen hun vader opsluiten als hij krankzinnig was geworden; zoo hebben onze Van Hogendorps en Van Stirums den tyran uitgeworpen, die op het hartebloed van ons volk teerde; en zoo zal ook dit nog niet geheel ontaard geslacht deze ingedrongen machthebberesse, tenzij ze zwichte, van ons kerkelijk erf te verjagen weten, niet uit revolutiezucht, maar juist opdat de ergerlijke mouterij, die nu reeds jaren aanhield, ten beste worde gestuit". Straks loopt de rede uit op een rechtstreeksche bestrijding van wat speciaal voor de romantiek grondaxioma was.

Deze op „den laatste van Zomermaand" 1885 uitgesproken rede van Dr A. Kuiper sprak binnen een universiteitskring in duidelijke taal van wat op kerkelijk gebied straks volgen zou. Wie heeft bij het lezen over de trouwe zonen, die hun krankzinnigen vader zouden opsluiten, niet onwillekeurig gedacht aan wat zoo vaak van andere zijde werd opgemerkt, wanneer men schande riep over de ontrouwe zonen, die van het ziekbed van hun „zieke moeder-de-kerk" wegliepen, als ging hun deze ziekte niet aan? Ziekte is zonde, in alle gevallen, waarin men naar zulke beelddpraak grijpt; daarom is 't goed, dat Kuiper er op wees, dat er ziekten zijn, die, in stee van den patiënt kalm en passief op 't bed te houden, hem de ambtsdragers van God naar de keel doen vliegen, in hoogmoedswaan. Waar zóó de zaken bij dat „ziekegeval" staan, daar is de aan het gebod trouwe ambtsdienst eerst en grootst gebod. En dan komt — zegt Kuiper elders — de zaak b.v. te Amsterdam hierop neer, dat op 16 Dec. 1883 door de, krachtens Gereformeerd kerkrecht, daartoe bevoegden het instituut der kerk losgemaakt is van de Synodale organisatie van 1816 voor allen die op 16 December 1883 door stipulatie in de gemeenschap van dit instituut als membra completa erkend waren" (Separatie en Doleantie, 57). „Zij, die duidelijk getoond hebben, niet langer als leden van het gezuiverde instituut te willen gerekend worden, hebben zich toen van het oude Instituut afgescheiden, feitelijk een

nieuw schismatiek instituut opgericht, en hebben dat nieuwe instituut in rechten aan de Synodale organisatie van 1816 verbonden. Met dit nieuwe schismatieke instituut nu, dat de kenmerken van de ware kerk mist, heeft het oude en tot zuiverder gehalte gebrachte instituut niets meer uitstaande" (ib. 57).

Dat elk woord, hierboven uit Kuiper's redevoeringen gecileerd, onze instemming heeft, zal niemand verwachten. Dr Kuiper zelf heeft later veel dingen anders gezegd. Maar in de hoofdzak is hij zich gelijk gebleven. Het is zijn stellige overtuiging, dat n.l. God geen vader van de „tegenstellingen" zijn kan, noch hun patroon, welke hem straks ook in zijn „Het Conflict Gekomen" weer telkens erop wijzen laat, dat „revolutie" niet altoos zonde is; men moet ook hier het woord „revolutie" lezen in een anderen, dan wetenschappelijk preciezen zin. Het woord is hier een volks-tümliche benaming van wat voor Kuiper reformatie was. „Er staat bij de Leidsche barrière een Koepelkerk! Die kerk dagteekent van 1878, toen Amsterdam jubileerde over zijn kerkelijke Revolutie van voor drie eeuwen. En de geestdrift voor dien kerkbouw, monument van roemrijken opstand tegen kerkelijke Besturen, is ontvonkt, niet door een driftigen hoop, maar door onnavolgbaar rustige burgers als onzen Hasebroek; en voorts door een Hogerzeil, een Vos, een Adrian; juist de mannen, die thans al wat niet wil bukken, breken willen" (30).

En weer keert het thema van „ijzer en leem" terug: „Als er een man, of een macht opstaat, die tot Sadrach, Mesach en Abed-nego zegt: Knielt!; of tot Daniël: Aanbid; of tot de Maccabeën: Eet zwijnevleesch!; of tot Calvijn: Kus het crucifix! — dan bidt elk onzer van den God der Vaders, den Machtige Jacobs, dat Hij ons geloofsmoed en getrouw makende genade geve, om tegen zulk een dwingelandij der consciëntie nooit anders te verkeerden dan in staat van Revolutie. In staat van diezelfde Revolutie, die van het paradijs af elk kind van God gedreven heeft tegen den Overste der Wereld, wien onze Heer en Heiland door de goddelijke Revolutie van Golgotha zijn macht en zijn geweld ontworpen heeft" (36).

IJzer en leem! De onvereinigbaarheid der werkelijke tegenstellingen, ze heeft in die fel-bewogen dagen van de doleantie Kuiper's heele denken aangegrepen. En weer gaan we terug naar Bilderdijk. Daar staat in zijn verzameling het meer railleerende, dan profetisch-bewogen of bewegende vers van „Ja en Neen":

Het Ja en Neen beslist van Waarheid, Doen en Laten,
Van Zijn en Niet zijn; 't gaat nooit broederlijk gepaard;
Maar brengt verdeeldheid voort, doet broedren broeders haten,
En sticht een eeuwig vuur op de aard,
In Huisgezinnen, Kerk, en Staten:
Geen oorlog, geen verschil, of 't was uit Ja en Neen. —
Zoo zegt men, en 'k beken, 't was altijd zoo voorheen;
Maar nu is 't halve JA in 't halve NEEN gemengeld,
Men stemt slechts eenigszins met weifelende ziel,
En blijft niet meer door 't woord aan banden vastgestrengeld,
Zoo 't geen te wachten staat het oogmerk tegen-viel,
Voorzichtigheid won veld; ze is groot in onze dagen.
Half twijflen, beter dan een stellig antwoord wagen:
Die wijs is, neemt zich 't voorrecht nooit.
Dat hij naar de uitkomst vouwt en plooit. —
Maar is dit braafheid? dit oprechtheid? — Oude namen,
Die wat verstand heeft, zich moet schamen:
'k Ben zelf mijn eerste doel, en aan my-zelf het naast,
En 't eerste in 't oogmerk is in de uitkomst ook het laatst.
Dus, laten duizend Ezelskudden
Daar 't harzenlooze hoofd by schudden,
Hun oude en afgesleten leer
Geldt in dees schrandren, dees verlichter tijd, niet meer.

Zoo schreef Bilderdijk in 1827. Maar heel boven het vermaak over zijn eigen vers kwam hij niet uit. Zijn geschiedbeschouwing, ontrouw als ze was aan Genesis I, kon hem niet tot profet doen worden. Hoe krachtig maakte daartegenover God de geesten der De Cock's en Kuiper's; ze hebben niet in een pragmatische geschiedbeschouwing, doch in hun diep ontzag voor God als Schepper-scheider-en-daarna-verbinder van hemel en van aarde de wet der onverbindbaarheid van ijzer en leem leeren zien en grijpen.

En daarom zien wij met eerbied, en met een gevoel van blijvende verplichting tot het doorgeven

van deze erfenis-van-den-beginne op naar den man, die in de doleantie-dagen zoo onnoemelijk veel voor „heel de kerk en heel het volk" heeft mogen zijn. Met Dr J. H. Gunning heeft hij moeten polemiseren (bedoeld noch gezegd) over het „saamgaan, eeniglijk in den Naam onzes Heeren". Het brengt conflict. „Dit nu komt altoos uit op het punt van de breuke met het humanistisch leven der wereld." (12) Altoos, het zij ons wederom gezegd!

K. S.

Wat Kierkegaard honderd jaar geleden schreef.

„Das Romantische liegt eigentlich darin, dass die zwei Hälften einer Idee auseinandergehalten werden durch etwas dazwischen liegendes Fremdartiges. Da Adam geschaffen war, verlangte Adams Idee ihr Supplement in Eva..... Eva kommt und das Romantische ist vorbei, es ist Ruhe. Der Mensch ist erschaffen, er sündigt; dieses Faktum verlangt sein Supplement, nämlich Christus.....

Das hier Angeführte lässt sich leicht nachweisen, sowohl im Mittelalter überhaupt, wie in den Prästationen, die dem Romantischen angehören.....

Das, was Schleiermacher „Religion" nennt, die Hegelsche Dogmatiker „Glaube", ist im Grunde nichts anderes als die erste unmittelbare Bedingung für alles — das vitale Fluidum — die Atmosphäre, die wir in geistigen Verstand einatmen — und die darum nicht mit Recht mit diesen Worten sich bezeichnen lässt.....

Wenn das Dialektische (Romantische) welthistorisch durchgelebt ist..... muss das soziale Leben wieder in höchstem Grade dazu kommen, seine Rolle zu spielen und Ideen, wie Staat (z.B. wie er bei den Griechen war: Kirche in älterer katholischer Bedeutung), müssen notwendig reicher und voller wiederkommen..... Darum beginnt auch der Begriff Kirche mehr sich geltend zu machen, der Begriff von einem festen objektiven Glauben, etc.

(Tagebüche, Innsbruck, 1923, I, 47-57.)

Groen van Prinsterer en de vrijmaking der kerk.

„Vrijmaking van de Hervormde Kerk is, met toenemenden aandrang, begeerd; van het oogmerk af dat zij aan banden gelegd werd.

In en buiten de Tweede Kamer nam ik, met mijne vrienden deel aan den langdurigen strijd. — Buiten de Kamer, van 1837 tot op heden. — Als volksvertegenwoordiger. In 1840. In 1849. In 1852. In 1862. In 1863. — Niets heeft gebaat.

De zoogenaamde Kerk is telkens meer ontaard in een gouvernementaal en enkel reglementair kerkgenootschap, waar het Evangelie, voorals nog, voor hoe lang nog? door het ongelooft getolereerd wordt".¹⁾

Aldus geeft Groen op 68-jarigen leeftijd een overzicht van zijn worsteling voor de vrijmaking der geknechte Kerk, een worsteling die tegelijk was een streven naar de hereeniging van alle leden der Hervormde Gezindheid.²⁾

Door dezen kerkelijken strijd heeft Groen de Doleantie mee voorbereid en daarom kan de Doleantie niet ten volle worden herdacht, indien niet ook voor Groen's onvermoeid streven naar kerkherstel de aandacht wordt gevraagd.

In de Nederlandsche natie ziet Groen verschillende „gezindheden", de natie is uit die gezindheden samengesteld.³⁾ Een ervan is de Hervormde gezindheid, de Hervormde gemeente of kerk.⁴⁾ Deze gezindheid wortelt diep in de historie van ons volk, het is de „Gereformeerde martaarskerk".⁵⁾ Ze heeft een beslissenden invloed op het volksleven uitgeoefend, zóó krachtig zelfs „dat Nederland, tot op den huidige dag, onder de christelijk-protestantsche.... Natien behoort".⁶⁾ Al wil Groen volkomen staatsrechtelijke gelijkstelling der gezindheden⁷⁾ en al verwerpt hij de idee eener heerschende kerk als „onzinnig", als een „hersenschim",⁸⁾ toch wil hij erkend zien de feitelijke voorrang en meerderheid der Hervormde Kerk.⁹⁾

Die Kerk is niet een Genootschap met veranderlijken grondslag, waarin telkens bij overeenstemming een nieuwe leer kan worden vastgesteld, maar een instelling Gods, gevestigd op waarheden wier aanneming, door alle tijden heen den band der geloovigen, het wezen der gemeente, de eenheid der Kerk vormt.¹⁰⁾ De waarheid, die zij belijdt en die bij tegenspraak of betwijfeling in woord of schrift geformuleerd wordt, is het eenig kenmerk der Kerk.¹¹⁾ Ze gaat te niet, zoo er geen overeenstemming is omtrent hetgeen men, op grond van de Heilige Schrift als zaligmakende waarheid beschouwt.¹²⁾ De Hervormde Kerk heeft die waarheid uitgedrukt, beschreven, in de drie bekende formulieren. Die zijn het onwraakbaar getuigenis van het voorvaderlijk geloof. Ze zijn niet de oorzaak, maar wel het bewijs van het kerkelijk gezag der waarheden over welke dierbaarheid en onmisbaarheid tusschen de leden der